

INFORMACJE

BOGDAN M. WAWRZY尼亚K

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

UDZIAŁ Kobiet WIEJSKICH I MŁODYCH ROLNIKÓW W KIEROWANIU GOSPODARSTWAMI ROLNYMI W KRAJACH UE

Nadesłany: 03.01.2019 Zaakceptowany do druku: 30.05.2019

1. Wstęp

W krajach UE kierujący gospodarstwem rolnym odgrywa szczególnie ważną rolę przy absorpcji środków unijnych. W ramach WPR wsparcie finansowe udzielane jest tylko osobie kierującej jednostką. Płatności otrzymuje rolnik, który dysponuje tytułem własności, rzeczywiście uprawia grunty rolne i spełnia inne kryteria określone w odpowiednich przepisach. Poza kierującymi gospodarstwem rolnym o wsparcie finansowe może wystąpić młody rolnik. Premię może otrzymać osoba w wieku do 40 lat, która podejmuje po raz pierwszy działalność jako kierująca gospodarstwem rolnym.

2. Problematyka i zakres badań

Podstawowym celem badań było scharakteryzowanie udziału kobiet i młodzieży wiejskiej w kierowaniu gospodarstwami rolnymi. Udział tych grup przedstawiono na tle ogólnej liczby rolników i jednostek gospodarczych w rolnictwie. Badania zaprezentowano w dwóch układach odniesienia, w tym odrębnie dla starych krajów UE-15 oraz dla nowych krajów członkowskich NUE-12. Jako uzasadnienie wprowadzonego podziału przyjęto, że nowe kraje UE funkcjonowały w UE przez zbyt krótki okres czasu (sześć lat), aby zdołały w pełni wdrożyć wszystkie zasady i spożytkować korzyści wynikające z funkcjonowania w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Analiza obejmowała dane dotyczące wieku, płci oraz wykształcenia,

które stanowią jeden z istotnych czynników kapitału społecznego. W Eurostacie przy badaniach statystycznych w ramach spisów ludności, przyjęto trzy poziomy wykształcenia osób kierujących gospodarstwami rolnymi:

- tylko praktyczne doświadczenie zdobyte w drodze praktycznej pracy w gospodarstwie rolnym,
- podstawowe wykształcenie zdobyte na wszelkich kursach rolniczych w powiązaniu z praktyką rolniczą,
- pełne wykształcenie rolnicze.

Przy określaniu pełnego wykształcenia rolniczego Eurostat pozostawił interpretację tej definicji krajom członkowskim. W kontekście wykształcenia przyjęto tylko najwyższy poziom tego wykształcenia, które w statystyce określono jako pełne wykształcenie rolnicze. Za takie uznano każde szkolenie trwające przez okres równoważny co najmniej dwu latom szkolenia w pełnym wymiarze czasu pracy po zakończeniu kształcenia zawodowego, a także kształcenie w kolegiach, uniwersytetach oraz w innych typach szkół wyższych. Z kolei za osobę kierującą gospodarstwem rolnym - według Eurostatu - uważa się osobę fizyczną upoważnioną przez właściciela lub użytkownika gospodarstwa rolnego do podejmowania decyzji produkcyjnych, nadzorowania ich lub wykonywania. Kierujący jest na ogół tą samą osobą, co użytkownik gospodarstwa rolnego.

Badania polegały na analizie cech badanych i zjawisk pod kątem ustalenia różnic i podobieństw, bądź występujących odrębności między krajami. W badaniach uwzględniono jedynie niektóre cechy i zjawiska, które zostały określone ramami opracowania.

3. Ogólna charakterystyka osób kierujących gospodarstwami rolnymi w krajach UE

Za gospodarstwo rolne - według Eurostatu - uznaje się wyodrębnioną jednostkę, zarówno pod względem technicznym, jak i ekonomicznym, która posiada oddzielne kierownictwo i prowadzi działalność rolniczą, jako działalność podstawową lub wtórną. Uznaje się, że inne uzupełniające (nie rolne) produkty i usługi mogą być również dostarczane przez gospodarstwo [Rozporządzenie 2008]. Liczba gospodarstw rolnych nie jest tożsama z liczbą osób kierujących gospodarstwami rolnymi, ponieważ jedna osoba może kierować kilkoma jednostkami gospodarczymi. Taka sytuacja powstaje w przypadku, kiedy tworzy się większe jednostki produkcyjne, typu kartele, kooperatywy, konsorcja czy spółdzielnie, grupujące wielu rolników. Cechą charakterystyczną gospodarstw rolnych jest ich duża różnorodność. Obok gospodarstw małych czy średnich występuje cała gama gospodarstw farmerskich czy wielkoobszarowych, mających niekiedy charakter

korporacyjny. Według Eurostatu nie ma jednolitej wykładni, kiedy należy uznać, że dane gospodarstwo stanowi gospodarstwo „małe” lub „duże”. Nie zdefiniowano również pojęcia, kiedy małe gospodarstwo rolne jest tylko gospodarstwem domowym, produkującym żywność na własne potrzeby. Istnieją dwa główne kryteria, których używa się do określenia rozmiaru gospodarstwa: klasyfikacja gospodarstw w kategoriach ekonomicznych oparta na podstawie standardowego wyniku oraz druga na podstawie powierzchni użytków rolnych.

Według danych statystycznych ogólna liczba osób kierujących gospodarstwem rolnym wynosiła w 2013 roku 12,0 mln, przy czym liczba ta była większa w nowych krajach członkowskich (6,8 mln), które dysponowały 27,9% użytków rolnych, w porównaniu do starych krajów członkowskich – 5,2 mln gospodarujących na powierzchni 72,1%. Dane powyższe wskazywały między innymi na duże rozdrobienie gospodarstw rolnych w nowych krajach członkowskich.

Potwierdzeniem rozdrobienia, jest występowanie małych gospodarstw rolnych, które charakteryzują się na ogół niskim poziomem dochodów, niską produktywnością i rentownością. Ich walorem jest zapewnienie rodzinie dodatkowych dochodów i dodatkowych produktów. Wykazana w tabeli pozycja zero ha, oznacza występowanie zjawiska rolników bez ziemi, którzy jednak swoją działalnością dostarczają specjalistyczne lokalne produkty, a także wspierają usługi społeczne, kulturalne i środowiskowe. W grupie starych krajów członkowskich rozdrobienie agrarne dotyczy zwłaszcza Grecji (76,2% do 5 ha), Włoch (72,6%) i Hiszpanii (50,8%). W nowych krajach członkowskich występowanie małych gospodarstw rolnych ze szczególnym nasileniem dotyczyło Bułgarii (90,5%), Rumunii (89,6%) oraz Węgier (79,5%). Agregacja danych związanych z małymi gospodarstwami liczącymi sobie mniej niż 5 ha, wskazuje na przewagę tego zjawiska w NUE-12 na poziomie 78,1%, w stosunku do UE-15 na poziomie 52,4%.

Analizując średnie wielkości gospodarstwa, otrzymamy informację na temat różnic występujących w gospodarstwach w tym przedziale wielkości. W kategorii gospodarstw liczących od 20 ha do 50 ha udział stanowił od 11,2% w UE-15 i spadł do 2,5% w NUE-12, zaś w kategorii 50 ha do 100 ha partycypacja wynosiła jak 6,6% do 1,1%. W dłuższym okresie czasu istnieje tendencja do konsolidacji gruntów rolnych, a duże gospodarstwa (100 i więcej ha) zajmują coraz większą część gruntów rolnych w UE. Większe gospodarstwa charakteryzują się dużą różnorodnością form własności. Są to przede wszystkim gospodarstwa prywatne, a także często występujące jako spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością lub spółdzielnie.

Tabela 1

Ogólna liczba osób kierujących gospodarstwami rolnymi (2013)

Kraj członkowski	Liczba osób kierujących gospodarstwem rolnym	Zero ha	Mniej niż 5 ha	5-20 ha	20-50 ha	50-100 ha	100 i więcej ha
Austria	150 470	1 080	46 380	59 180	32 260	8 430	2 850
Belgia	42 806	950	8 720	11 990	12 170	6 780	2 260
Dania	42 100	860	1 470	15 840	9 210	5 920	8 080
Finlandia	63 880	400	5 780	21 310	21 730	10 840	3 820
Francja	516 110	9 490	129 270	96 790	88 520	97 780	94 250
Niemcy	299 140	1 410	25 950	110 470	76 070	51 620	33 620
Grecja	723 060	6 190	550 980	133 350	2 552	5 480	1 540
Irlandia	139 890	130	9 590	49 330	55 360	20 760	4 720
Włochy	1 620 890	5 290	1 177 030	306 270	87 610	29 210	15 449
Luksemburg	2 200	10	360	390	360	640	440
Holandia	72 330	1 700	19 000	21 080	19 220	9 130	2 210
Portugalia	305 270	1 400	229 520	52 150	11 740	4 360	6 110
Hiszpania	989 800	22 500	503 080	252 810	107 740	52 470	51 190
Szwecja	71 100	740	8 190	30 000	15 170	9 070	7 930
W. Brytania	186 790	2 540	12 520	55 540	42 380	32 990	39 240
UE-15	5 225 836	54 690	2 727 840	1 216 500	582 092	345 480	273 709
Procent	100,0	1,2	52,4	23,4	11,2	6,6	5,2
Bułgaria	370 490	13 210	325 350	17 550	6 010	29 360	5 490
Cypr	38 860	490	34 330	3 040	660	220	120
Czechy	22 870	860	3 240	8 130	4 370	2 420	4 420
Estonia	19 610	150	6 450	7 540	2 650	1 090	1 720
Węgry	576 810	42 790	458 800	45 970	15 390	6 410	7 450
Łotwa	83 400	320	2 798	40 150	9 620	2 740	2 570

Kraj członkowski	Liczba osób kierujących gospodarstwem rolnym	Zero ha	Mniej niż 5 ha	5-20 ha	20-50 ha	50-100 ha	100 i więcej ha
Litwa	199 910	260	117 140	61 370	12 510	4 830	3 800
Malta	12 540	340	11 910	270	10	0	0
Polska	1 506 630	7 960	823 420	553 460	95 280	16 840	9 650
Rumunia	3 859 050	134 710	3 459 120	226 050	17 940	7 480	13 730
Słowacja	24 460	740	15 010	4 290	1 430	780	2 210
Słowenia	74 650	190	45 200	25 790	2 990	380	100
NUE-12	6 789 280	202 020	5 302 768	993 610	168 860	72 550	51 260
Procent	100,0	3	78,1	14,6	2,5	1,1	0,7
UE-27	12 015 116	256 710	8 030 608	2 210 110	750 952	418 030	324 969
Procent	100,0	2,1	66,8	18,3	6,2	3,5	2,7

Źródło: Dane Eurostatu z 2015 r.

W populacji osób kierujących gospodarstwami rolnymi było niewiele młodych kierowników (7,5%). Cechą charakterystyczną zarządzających było, że w miarę wzrostu wieku analizowanych grup wiekowych, przyrastała liczba osób w coraz starszym wieku. I tak w przedziale wiekowym 45-54 lat rolę kierowniczą sprawowało 22,7% osób, w kolejnym przedziale wiekowym 55-64 lat liczba ta wzrosła do 23,5%. W wieku teoretycznie emerytalnym (65 lat i więcej) funkcje kierownicze sprawowało najwięcej osób (29,8%), co nie pozostaje bez wpływu na jakość zarządzania i możliwość restrukturyzacji gospodarstw rolnych. Rozkład procentowy analizowanych grup wiekowych był zbieżny w obu badanych grupach krajów UE, co oznacza, że problem starzenia się ludności rolniczej jest zjawiskiem powszechnym.

Tabela 2

Liczba osób kierujących gospodarstwami rolnymi według wieku (2013)

Kraj członkowski	Liczba osób kierujących gospodarstwem rolnym	Liczba osób kierujących gospodarstwami w wieku				
		Poniżej 35 lat	35-44 lat	45-54 lat	55-64 lat	W wieku 65 lat i starszym
Austria	150 470	16 110	41 060	53 640	26 980	12 680
Belgia	42 806	2 060	8 000	13 780	10 470	8 550
Dania	42 100	2 000	7 680	14 140	10 400	7 880
Finlandia	63 880	5 500	12 750	20 210	19 310	6 110
Francja	516 110	45 090	109 440	166 990	132 720	61 870
Niemcy	299 140	21 280	73 420	109 270	79 270	15 900
Grecja	723 060	50 180	112 710	163 060	156 230	240 890
Irlandia	139 890	9 450	25 150	34 920	35 000	35 370
Włochy	1 620 890	82 110	203 480	338 050	393 860	603 390
Luksemburg	2 200	160	430	710	600	300
Holandia	72 330	2 610	14 850	22 760	18 890	13 220
Portugalia	305 270	7 850	25 080	54 440	75 960	141 940
Hiszpania	989 800	52 790	152 440	237 040	253 180	294 350
Szwecja	71 100	3 380	10 530	18 610	20 390	18 190
W. Brytania	186 790	7 640	24 970	49 470	51 630	53 080
UE-15	5 225 836	308 210	821 990	1 297 090	1 284 890	1 513 720
Procent	100,0	5,9	15,7	24,8	24,6	29,0
Bułgaria	370 490	25 540	44 480	68 500	93 810	138 160
Cypr	38 860	1 020	3 660	9 740	11 630	12 810
Czechy	22 870	2 670	4 730	6 140	6 410	2 920
Estonia	19 610	1 350	3 450	4 660	4 590	5 560
Węgry	576 810	40 760	84 030	122 010	160 820	169 190
Łotwa	83 400	4 540	14 260	22 470	17 320	24 810
Litwa	199 910	11 710	32 150	48 930	37 680	69 440
Malta	12 540	600	1 510	3 230	3 940	3 260

Kraj członkowski	Liczba osób kierujących gospodarstwem rolnym	Liczba osób kierujących gospodarstwami w wieku				
		Poniżej 35 lat	35-44 lat	45-54 lat	55-64 lat	W wieku 65 lat i starszym
Polska	1 506 630	221 580	369 560	486 300	302 790	126 400
Rumunia	3 859 050	280 440	609 610	636 370	868 910	1 463 720
Słowacja	24 460	1 730	3 640	6 610	6 920	5 560
Słowenia	74 650	3 240	10 440	18 710	19 560	22 700
NUE-12	6 789 280	595 180	1 181 520	1 433 670	1 534 380	2 044 530
Procent	100,0	8,8	17,4	21,1	22,6	30,1
UE-27	12 015 116	903 390	2 003 510	2 730 760	2 819 270	3 558 250
Procent	100,0	7,5	16,7	22,7	23,5	29,8

Źródło: Dane Eurostatu z 2015 r.

4. Udział kobiet w kierowaniu gospodarstwem rolnym

Na poziomie całej Wspólnoty kobiety kierują 28,1% gospodarstwami, przy czym udział ten w nowych państwach członkowskich wynosił 31,1%, natomiast w UE-15 – 24,3%. W krajach UE 12 kobiety jako kierujące gospodarstwem w dużym nasileniu wystąpiły w Austrii (34,4%), we Włoszech (30,7%), Portugalii (29,3%) oraz w Grecji (27,7%). W nowych krajach członkowskich wysoki udział kobiet miał miejsce szczególnie w krajach Bałtyckich (Litwa – 47,7%, Łotwa – 46,8%, Estonia – 35,8%) oraz na południu Europy w Rumunii (32,3%). Wiek kobiet w odniesieniu do ogólnej populacji badanych, stanowił odwzorowanie wieku wszystkich zarządzających gospodarstwami. W starszych grupach wiekowych, wzrastała liczba kobiet kierujących gospodarstwami rolnymi. Najmniejszy był udział w grupie kobiet młodych do 35 lat, i wynosił dla UE-15 – 5,0% i odpowiednio dla NUE-12 – 7,0%. W kolejnych przedziałach wiekowych systematycznie wzrastał. Jedynie w wieku 65 lat i starszym udział kobiet był zdecydowanie wyższy i wynosił dla UE-15 – 31,8%, a dla NUE-12 – 41,1%. Zjawisko powyższe jest w pewnym sensie pochodną dłuższego trwania życia kobiet. Starsze rolniczki pracują na ogół w bardzo małych i małych gospodarstwach, o niskim poziomie dochodów i produkcji na własne potrzeby [EU policies 2016].

Tabela 3

Liczba kobiet kierujących gospodarstwem rolnym według wieku (2013)

Kraj członkowski	Liczba osób kierujących gospodarstwem rolnym	Liczba kobiet kierujących gospodarstwem rolnym	Procent	w tym liczba kobiet według wieku				
				Poniżej 35 lat	35-44 lat	45-54 lat	55-64 lat	W wieku 65 lat i starszym
Austria	150 470	51 780	34,4	4 210	13 040	20 460	10 100	3 970
Belgia	42 806	6 450	15,1	250	950	1 790	1 600	1 860
Dania	42 100	3 740	8,9	170	640	1 210	960	760
Finlandia	63 880	7 100	11,1	820	1 640	1 880	1 980	780
Francja	516 110	117 120	22,7	7 320	18 520	30 630	37 150	23 500
Niemcy	299 140	25 220	8,4	2 710	7 000	8 510	5 320	1 680
Grecja	723 060	200 070	27,7	13 510	31 420	44 460	41 900	68 780
Irlandia	139 890	16 120	11,5	690	2 110	3 540	4 180	5 600
Włochy	1 620 890	497 850	30,7	20 710	62 600	109 770	125 870	178 900
Luksemburg	2 200	350	15,9	20	60	110	120	40
Holandia	72 330	4 420	6,1	230	830	1 240	1 040	1 080
Portugalia	305 270	89 370	29,3	1 900	7 580	17 650	25 150	37 090
Hiszpania	989 800	214 380	21,5	9 620	30 520	50 760	55 380	68 100
Szwecja	71 100	10 950	15,4	690	1 940	3 160	2 630	2 530
W. Brytania	186 790	24 190	12,9	870	3 040	6 270	6 590	7 420
UE-15	5 225 836	1 269 110	24,3	63 720	181 890	301 440	319 970	402 090
Procent	x	100,0	x	5,0	14,3	23,7	25,2	31,8
Bulgaria	370 490	84 350	22,8	7 980	10 350	14 990	20 400	30 630
Cypr	38 860	8 010	20,6	190	770	1 870	2 460	2 720
Czechy	22 870	3 450	15,1	450	710	890	910	490
Estonia	19 610	7 020	35,8	400	950	1 430	1 690	2 550
Węgry	576 810	151 870	26,3	9 570	16 290	24 820	38 870	62 320
Łotwa	83 400	39 010	46,8	1 710	5 550	9 380	8 290	14 080

Kraj członkowski	Liczba osób kierujących gospodarstwem rolnym	Liczba kobiet kierujących gospodarstwem rolnym	Procent	w tym liczba kobiet według wieku				
				Poniżej 35 lat	35-44 lat	45-54 lat	55-64 lat	W wieku 65 lat i starszym
Litwa	199 910	95 360	47,7	4 170	13 350	20 090	17 470	40 280
Malta	12 540	1 390	10,1	50	140	300	380	520
Polska	1 506 630	448 120	29,7	62 240	103 970	135 980	88 120	57 810
Rumunia	3 859 050	1 248 580	32,3	59 600	114 190	151 850	274 720	648 220
Słowacja	24 460	4 170	17	280	580	1 030	1 190	1 090
Słowenia	74 650	20 200	27,1	550	2 390	4 110	5 290	7 860
NUE-12	6 789 280	2 111 530	31,1	147 190	269 240	366 740	459 790	868 570
Procent	x	100,0	x	7,0	12,7	17,4	21,8	41,1
EU-27	12 015 116	3 380 640	28,1	210 910	451 130	668 180	779 760	1 270 660
Procent	x	100,0	x	6,2	13,3	19,8	23,1	37,6

Źródło: Dane Eurostatu z 2015 r.

Tabela 4

Liczba kobiet kierujących gospodarstwem rolnym według pełnego wykształcenia rolniczego (2013)

Kraj członkowski	Liczba kobiet kierujących gospodarstwami rolnymi	Liczba kobiet z pełnym wykształceniem rolniczym	Procent	w tym kobiet z pełnym wykształceniem rolniczym w wieku				
				Do 35 lat	35-44 lat	45-54 lat	55-64 lat	W wieku 65 lat i starszym
Austria	51 780	6 980	13,4	1 030	2570	2370	880	130
Belgia	6 450	600	9,3	90	220	160	80	50
Dania	3 740	190	5,1	20	50	70	30	20
Finlandia	7 100	830	11,7	160	320	210	110	30
Francja	117 120	10 770	9,2	2 680	4 090	2 730	1130	140
Niemcy	25 220	3 020	11,9	320	820	1210	570	100
Grecja	200 070	330	0,2	100	120	50	40	20
Irlandia	16 120	1 600	9,9	210	430	310	290	360
Włochy	497 850	7 450	1,5	1 240	2 010	2 350	1 200	650

Kraj członkowski	Liczba kobiet kierujących gospodarstwami rolnymi	Liczba kobiet z pełnym wykształceniem rolniczym	Procent	w tym kobiet z pełnym wykształceniem rolniczym w wieku				
				Do 35 lat	35-44 lat	45-54 lat	55-64 lat	W wieku 65 lat i starszym
Luksemburg	350	80	22,8	10	20	20	20	10
Holandia	4 420	240	5,4	40	90	60	30	20
Portugalia	89 370	570	0,6	140	220	130	60	20
Hiszpania	214 380	1 460	0,7	350	510	330	170	100
Szwecja	10 950	1 500	13,7	210	360	590	230	110
W. Brytania	24 190	1 570	6,5	170	350	520	300	230
UE-15	1 269 110	37 190	2,9	6 770	12 180	11 110	5 140	1 990
Procent	x	100,0	x	18,2	32,7	29,9	13,8	5,4
Bułgaria	84 350	980	1,2	90	120	150	130	490
Cypr	8 010	10	0,1	0	0	0	0	10
Czechy	3 450	1 030	29,8	160	260	270	240	100
Estonia	7 020	1 290	18,4	80	220	310	350	330
Węgry	151 870	2 150	1,4	450	370	490	590	250
Łotwa	39 010	7 640	19,6	290	1 270	2 180	1 820	2 080
Litwa	95 360	8 210	8,6	400	1 680	2 750	1 970	1 410
Malta	1 390	10	0,1	0	0	0	10	0
Polska	448 120	80 840	18,0	11 640	19 100	29 970	16 480	3 650
Rumunia	1 248 580	2 370	0,2	210	370	700	750	340
Słowacja	4170	210	5	50	40	80	40	0
Słowenia	20 200	1 280	6,3	90	400	290	170	330
NUE-12	2 111 530	106 020	5,0	13 460	23 830	37 190	22 550	8 990
Procent	x	100,0	x	12,7	22,5	35,1	21,3	8,4
UE-27	3 380 640	143 210	4,2	20 230	36 010	48 300	27 690	10 980
Procent	x	100,0	x	14,1	25,1	33,7	19,3	7,7

Źródło: Dane Eurostatu 2015 r.

W starych krajach UE pełnym wykształceniem rolniczym charakteryzowało się 2,9% wszystkich kobiet, przy czym najwyższy udział procentowy występował w Luksemburgu (22,8%), Szwecji (13,7%), Austrii (13,4%) czy Finlandii (11,7%). Rozkład wykształcenia w powiązaniu z wiekiem wskazuje, że wbrew oczekiwaniom nie młode kobiety sięgały po dyplom wyższej uczelni, lecz wcześniej kobiety w średnim wieku zdobyły takie kwalifikacje, w przedziale wiekowym 35-44 lat (32,7%) oraz 45-54 lat (29,9%).

W nowych krajach członkowskich wykształcenie kobiet kierujących gospodarstwami wynosiło 5,0%, w niektórych krajach było znacznie wyższe i wynosiło: w Czechach - 29,8%, na Łotwie - 19,6%, w Estonii - 18,4% oraz w Polsce - 18,0%. Z kolei biorąc pod uwagę wiek, to koncentracja kobiet z wyższym wykształceniem występowała w przedziale wiekowym 45-54 lat (35,1%). Zjawisko to jest zbieżne dla wszystkich 27 krajów członkowskich (33,7%).

5. Pozycja młodych rolników w rolnictwie Unii Europejskiej

Kierowanie gospodarstwem rolnym według płci pozwala na zobrazowanie tego zjawiska w układzie dwubiegunowym, jako jednostki zarządzane przez kobietę lub mężczyznę. Natomiast udział młodych w procesie kierowania dotyczy obu płci i został zdeterminowany czynnikami demograficznymi, społecznymi oraz gospodarczymi. Wśród tych czynników można wyróżnić tradycję i zwyczaje, występującą rotację pokoleń, wiek osoby przekazującej gospodarstwo rolne, możliwość przejścia na wcześniejszą emeryturę, sposoby wyodrębniania nowej jednostki gospodarczej, itp. Różnica wieku między przekazującymi gospodarstwa a następcami powoduje, że młodzi rolnicy obejmują gospodarstwo w stosunkowo późnym wieku. Stąd w dokumentach Eurostatu wiek młodych przyjęto jako 35 lat, zaś w prawodawstwie unijnym wiek młodych określono na poziomie 40 lat [Rozporządzenie 1999].

Dostęp do kierowania gospodarstwami rolnymi przez młodych rolników był zróżnicowany nie tylko między UE-15 (5,9%) a NUE-12 (8,8%), ale także w ramach państw członkowskich. Wśród starych krajów UE największy udział młodych rolników w tym procesie wystąpił w Austrii (10,7%), a następnie we Francji (8,7%) oraz Finlandii (8,5%). Niski udział młodych rolników miał miejsce głównie w Portugalii (2,6%) i Holandii (3,6%).

Tabela 5

**Liczba młodych rolników kierujących gospodarstwem rolnym
według płci (2013)**

Kraj członkowski	Liczba kierujących gospodarstwem rolnym	Liczba osób do 35 lat	Procent	w tym			
				Kobiety	Procent	Mężczyźni	Procent
Austria	150 470	16 110	10,7	4 210	26,1	11 900	73,9
Belgia	42 806	2 060	4,8	250	12,1	1 810	87,9
Dania	42 100	2 000	4,7	190	9,5	1 810	90,5
Finlandia	63 880	5 500	8,5	820	14,9	4 680	85,1
Francja	516 110	45 090	8,7	7 320	16,2	37 770	83,8
Niemcy	299 140	21 280	7,1	2 710	12,7	18 570	87,3
Grecja	723 060	50 180	6,9	13 510	26,9	36 670	73,1
Irlandia	139 890	9 450	6,8	690	7,3	8 760	92,7
Włochy	1 620 890	82 110	5,1	20 710	25,2	61 400	74,8
Luksemburg	2 200	160	7,2	20	12,5	140	87,5
Holandia	72 330	2 610	3,6	230	8,8	2 380	91,2
Portugalia	305 270	7 850	2,6	1 900	24,2	5 950	75,8
Hiszpania	989 800	52 790	5,3	9 620	18,2	43 170	81,8
Szwecja	71 100	3 380	4,8	690	20,4	2 690	79,6
W. Brytania	186 790	7 640	4,1	870	11,4	6 770	88,6
UE-15	5 225 836	308 210	5,9	63 740	20,7	244 470	79,3
Bułgaria	370 490	25 540	6,9	7 980	31,2	17 560	68,8
Cypr	38 860	1 020	2,6	190	18,2	830	81,8
Czechy	22 870	2 670	11,7	450	16,8	2 220	73,2
Estonia	19 610	1 350	6,9	400	29,6	950	70,4
Węgry	576 810	40 760	7,1	9 570	23,5	31 190	76,5
Łotwa	83 400	4 540	5,4	1 710	37,7	2 830	62,3
Litwa	199 910	11 710	5,9	4 170	35,6	7 540	64,4
Malta	12 540	600	4,8	50	8,3	550	91,7

Kraj członkowski	Liczba kierujących gospodarstwem rolnym	Liczba osób do 35 lat	Procent	w tym			
				Kobiety	Procent	Mężczyźni	Procent
Polska	1 506 630	221 580	14,7	62 240	28,1	159 340	71,9
Rumunia	3 859 050	280 440	7,3	59 600	21,3	220 840	78,7
Słowacja	24 460	1 730	7,1	280	16,2	1 450	83,8
Słowenia	74 650	3 240	4,3	550	16,9	2 690	83,1
NUE-12	6 789 280	595 180	8,8	147 190	23,7	447 990	76,3
UE-27	12 015 116	903 390	7,5	210 930	23,3	692 460	76,7

Źródło: Dane Eurostatu 2015 r.

W nowych krajach członkowskich udział młodych rolników w kierowaniu gospodarstwami rolnymi był nieco wyższy, w tym w Polsce (14,7%) i Czechach (11,7%). Z kolei niski udział młodych odnotowano na Cyprze (2,6%) oraz Słowenii (4,3%) czy Malcie (4,8%).

Obok ogólnej liczby osób młodych zarządzających gospodarstwem, ważna jest także płeć osób w tym zawodzie. Wśród 903,4 tys. młodych rolników pozostających w wieku do 35 lat, kobiety stanowiły 210,9 tys., czyli 23,3%. Zarówno w UE-15, jak i NUE-12 udział kobiet był na niskim poziomie. Młode kobiety pracowały w mniejszych gospodarstwach rolnych. Potwierdzenie tej prawidłowości znajdujemy w państwach charakteryzujących się większym rozdrobieniem agrarnym, i tak przykładowo udział młodych kobiet wynosił na Łotwie – 37,7%, Litwie – 35,6%, Bułgarii – 31,2% czy Estonii – 29,6%.

Tabela 6

Liczba młodych rolników kierujących gospodarstwem rolnym według pełnego wykształcenia rolniczego (2013)

Kraj członkowski	Ogółem osób do 35 lat	Z pełnym wykształceniem rolniczym	Procent	w tym z pełnym wykształceniem rolniczym			
				Kobiety	Procent	Mężczyźni	Procent
Austria	16 110	6 240	38,7	1 030	16,5	5 210	83,5
Belgia	2 060	1 130	54,8	90	7,9	1 040	92,1
Dania	2 000	180	9,0	20	11,1	160	88,9
Finlandia	5 500	870	15,8	160	18,4	710	81,6
Francja	45 090	26 110	57,9	2 680	10,3	23 430	89,7

Kraj członkowski	Ogółem osób do 35 lat	Z pełnym wykształceniem rolniczym	Procent	w tym z pełnym wykształceniem rolniczym			
				Kobiety	Procent	Mężczyźni	Procent
Niemcy	21 280	3 450	16,2	320	9,3	3 130	90,7
Grecja	50 180	540	1,0	100	18,5	440	81,5
Irlandia	9 450	3 820	40,4	210	5,5	3 610	94,5
Włochy	82 110	11 310	13,8	1 240	10,9	10 070	89,1
Luksemburg	160	110	68,7	10	9,1	100	90,9
Holandia	2 610	480	18,4	40	8,3	440	91,7
Portugalia	7 850	860	10,9	140	16,3	720	83,7
Hiszpania	52 790	2 220	4,2	330	14,9	1 890	85,1
Szwecja	3 380	1 280	37,9	210	16,4	1 070	83,6
W. Brytania	7 640	2 040	26,7	170	8,3	1 870	91,7
UE-15	308 210	60 640	19,7	6 750	11,1	53 890	88,9
Bułgaria	25 540	390	1,5	90	23,1	300	76,9
Cypr	1 020	10	1,0	0	0	10	100,0
Czechy	2 670	1 100	41,2	160	14,5	940	85,5
Estonia	1 350	340	25,2	80	23,5	260	76,5
Węgry	40 760	2 070	5,1	450	21,7	1 620	78,3
Łotwa	4 540	1 120	24,7	290	25,9	830	74,1
Litwa	11 710	1 740	14,8	400	22,9	1 340	77,1
Malta	600	10	16,7	0	0	10	100,0
Polska	221 580	57 050	25,7	11 640	20,4	45 410	79,6
Rumunia	280 440	1 440	0,5	210	14,6	1 230	85,4
Słowacja	1 730	270	15,6	50	18,5	220	81,5
Słowenia	3 240	740	22,8	90	12,2	650	87,8
NUE-12	595 180	66 280	11,1	13 460	20,3	52 820	79,7
EU-27	903 390	126 920	14,0	20 210	15,9	106 710	84,1

Źródło: Dane Eurostatu z 2015 r.

Interpretację pełnego wykształcenia rolniczego, pozostawiono do rozstrzygnięcia krajom członkowskim. W krajach o specjalistycznym rolnictwie, dobrze zorganizowanych szkoleniach, kursach i praktykach uzupełnionych teorią, uznawano takie kształcenie bez dyplomu, jako pełne wykształcenie rolnicze. Do takich krajów można zaliczyć Francję (57,9%), Belgię (54,8%), Irlandię (40,4%) czy Luksemburg (68,7%). W nowych państwach UE bardziej formalnie podchodzono do poziomu wykształcenia, zatem do tej grupy zaliczano tylko osoby z dyplomem licencjata czy magistra odpowiedniej specjalizacji. Ponadto w NUE-12 nie było zwyczaju, aby młodzi mogli zdobywać kwalifikacje poprzez praktyki, staże pracy, wymiany, itp. Wśród rolników w wieku do 35 lat wywodzących się z nowych krajów członkowskich, pełnym wykształceniem rolniczym legitymowali się w dużej mierze młodzi rolnicy z Czech (41,2%), Polski (25,7%), Estonii (25,2%) oraz Łotwy (24,7%). W całej badanej populacji nieco mniejszym poziomem pełnego wykształcenia rolniczego charakteryzowały się młode rolniczki, w stosunku do młodych rolników. Całościowe spojrzenie na dwie badane populacje młodych rolników wskazuje, że w sposób istotny poziom pełnego wykształcenia rolniczego był wyższy w dawnych krajach członkowskich UE-15 (19,7%), w porównaniu do nowych państw członkowskich NUE-12 (11,1%), przy średniej dla całej UE na poziomie 14,0%. Wpływ na tę sytuację miało bardziej rozwinięte w UE-15 kształcenie pozaszkolne, w których uczestniczyły organizacje rolnicze, typu COPA, COGECA (spółdzielczość) czy CEJA (młodzi rolnicy), oraz zrzeszenia, związki i towarzystwa rolnicze, które obok kształtowania wspólnej polityki rolnej, wskazywały drogę do spełniania misji bycia dobrym rolnikiem.

6. Uwagi końcowe

Analiza udziału kobiet i młodych rolników w kierowaniu gospodarstwami rolnymi w krajach UE wskazuje na występowanie zarówno cech wspólnych, jak i różnic. Wiek menadżerów wskazuje, że pozostają one w rękach osób zaawansowanych wiekowo i często były kontynuowane przez osoby pozostające formalnie na emeryturze. Fakt przewagi mężczyzn w stosunku do kobiet był dominującym zjawiskiem w obu badanych grupach krajów UE, występujące zaś różnice były zwykle odzwierciedleniem warunków funkcjonowania rolnictwa.

Udział kobiet w kierowaniu gospodarstwem rolnym pozostawał na niskim poziomie w stosunku do ich udziału w całej populacji rolników (28,1%). Kobiety natomiast charakteryzują się wieloma pozytywnymi cechami w stosunku do mężczyzn, są bowiem bardziej otwarte na innowacje, nie boją się podjęcia nowych wyzwań. Kobiety często mają dodatkowe zalety, wyższą świadomość i znajomość lokalnych potrzeb, oraz umiejętności interpersonalne i komunikacyjne

[Prugl 2014]. Badacze wskazują, że niski udział kobiet w zarządzaniu ma często charakter formalny, ponieważ nie odzwierciedla rzeczywistego potencjału kobiet. Na ogół sądzi się, że menadżer w rolnictwie nie ma pozycji dominującej, lecz charakter partnerski i nie stwarza klasycznego układu przełożony-podwładny. Udział kobiet jest na ogół wyższy w wymiarze społecznym, co wynika z roli kobiety jako żony czy matki, czy jej autentycznego współudziału w wykonywaniu czynności gospodarczych [Women in EU agriculture 2012].

Udział młodych osób w kierowaniu gospodarstwami rolnymi jest nieduży, co nie zapewnia normalnego następstwa (rotacji) pokoleń (7,5%). Udział ten powinien być nawet dwukrotnie lub trzykrotnie wyższy w stosunku do stanu, co pozwoliłoby uwolnić starsze pokolenie od pełnienia dotychczasowej roli [Lauwere 2015]. Nie wszystkie dotychczasowe działania w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich okazały się skuteczne dla zmian pokoleniowych w rolnictwie [Prugl 2014]. Wyniki spisu rolnego i ludności miały znaczenie dla kształtowania wspólnej polityki rolnej. W programach rozwoju obszarów wiejskich brak odrębnych działań skierowanych do kobiet wiejskich. Natomiast działania związane z młodymi rolnikami obejmowały renty strukturalne oraz premie. Działania renty strukturalne miały zachęcać rolników do przechodzenia na wcześniejsze emerytury i otwierać drogę do samodzielności młodym rolnikom. W rzeczywistości rolnicy korzystając z wcześniejszej emerytury, nadal pracowali w gospodarstwie, a postulat następstwa nie był spełniany. Stąd na skutek wysokich kosztów w kolejnej perspektywie finansowej (2014-2020) zrezygnowano z rent strukturalnych. Podobną rolę miało odgrywać działanie premie dla młodych rolników. Wprowadzone ograniczenie podejmowania działalności w gospodarstwie jako pierwszego samodzielnego zawodu, było hamulcem w przejmowaniu gospodarstw rolnych.

LITERATURA

1. Allen D.W., Lueck D. (1998): The nature of the farm. *Journal of Law and Economics*, Vol. 41, No. 2.
2. EU policies to promote women and youth in agriculture, G7 International Forum for Empowering Women and Youth in Agriculture and Food Systems, Japan, 12-13 December 2016.
3. Lauwere de C., Needs of young farmers (2015): Report I of the Pilot project: Exchange programmes for young farmers, Wageningen.
4. Prugl E. (2014): Transforming masculine rule, *Agricultural and Rural Development in the European Union*, The University of Michigan Press.
5. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/1999 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej.
6. Rozporządzenie parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 1166/2008 z dnia 19 listo-

pada 2008 r. w sprawie badań struktury gospodarstw rolnych i badania metod produkcji rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (EWG) nr 571/88.

7. Women in EU agriculture and rural areas, Hard work, low profile, EU Agricultural Economics Briefs, Brief No 7, June 2012.

BOGDAN M. WAWRZYNIAK

UDZIAŁ KOBIET WIEJSKICH I MŁODYCH ROLNIKÓW W KIEROWANIU GOSPODARSTWAMI ROLNYMI W KRAJACH UE

Słowa kluczowe: *kobieta wiejska, młody rolnik, kierowanie gospodarstwem rolnym, zarządzanie*

STRESZCZENIE

W opracowaniu przedstawiono zagadnienie udziału kobiet wiejskich i młodych rolników w kierowaniu gospodarstwami rolnymi, na tle ogólnej liczby rolników. Badania obejmowały 27 krajów UE, przy czym porównania dokonano odrębnie dla dawnych krajów członkowskich (UE-15) oraz nowych krajów członkowskich (NUE-12).

W wyniku analizy stwierdzono, że kobiety jako menadżerki reprezentują 28,1% całej populacji zarządzających. Liczba kobiet występujących w odpowiednich grupach wiekowych była odzwierciedleniem przedziałów wiekowych wszystkich osób kierujących gospodarstwami rolnymi. Wykształceniem na poziomie wyższym charakteryzowało się 4,2% kobiet, przy czym liczba ta była wyższa w NUE-12 – 5,0%, w stosunku do UE-15 – 2,9%.

Młodzi rolnicy uczestniczyli w zarządzaniu gospodarstwami rolnymi na niskim poziomie (7,5%), co pozostawało w sprzeczności z ich udziałem jako mieszkańców obszarów wiejskich. Wśród młodych rolników było więcej mężczyzn (76,7%), aniżeli kobiet (23,3%). Natomiast wykształcenie na poziomie wyższym miało 14,0% ogółu młodych rolników.

BOGDAN M. WAWRZYNIAK

SHARE OF RURAL WOMEN AND YOUNG FARMERS IN THE PROCESS OF MANAGING FARMS IN EU COUNTRIES.

Keywords: *rural woman, young farmer, farm management, management*

SUMMARY

The study presents the issue of the participation of rural women and young farmers in the process of managing farms, which was depicted in the background of the total number of farmers. The research covered 27 EU countries, with the comparison made separately for old member states (EU-15) and new member states (NUE-12).

As a result of the analysis, it was found that women as managers represent 28.1% of the total population of managers. Studies have shown that the number of women in the appropriate age groups was a reflection of the age ranges of all managers of farms. Higher

education was characterized by 4.2% of women, with higher in NUE-12 – 5.0% compared to EU-12 – 2.9%.

Young farmers participated in farm management at a low level (7.5%), which contradicted their participation as rural residents. Among young farmers there was more male (76.7%) than women (23.3%). However, education at the higher level had 14.0% of all young farmers.

e-mail: bogdan.wawrzyniak2@neostrada.pl